

Neneň borka Waýomingiň haly?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Neneň borka Waýomingiň haly? NENEŇ BORKA WAÝOMINGIŇ HALY?

«Nebraska – gyzyl. Kolorado – mawy. Oklahomany Tramp aldy. Oregony Baýden gazandy. Miçigan heniz belli däl.»

Ştatma-ştat karta çykarýarlar.

Geleşigi alyp barýan töňñe soraýar...

“Wiskonsin siziň üçinem sýupriz bolmadym?”

Garşysyndaky meýmenetsiz jogap berýär...

“Meň üçin-ä Minnesota has çökderräk şowsuzlyk boldy, beýle bolar öýdemokdym.”

Waýomingi alada edýärler.

Ses sandyklarynyň netijeleri boýunça iň soňky maglumaty almak üçin Nýu-Ýorka goni ýaýlyma birikýärler.

Begenjine basalyk berip bilmän, “Arizonany aldyk” diýip, dilinden sypdyrýanam bar.

Özlerine “yerli we milli” diýen ildeşleriň ekranlardaky bolşy hakykatdan ybrat beriji.

Ykbalaryny ABŞ-na baglapdyrlar... Tramp ýykylsa, domino daşy ýaly özleri-de ýykylaýjak ýaly saňňyl-saňňyl titreýärler, utanmasalar, ýagmyr dogasyny etmäge çykylsy ýaly, Tramp dogasyny etmäge çykaýjaklar.

Bu aňyýet... bu kelle ýüz ýyl öñem şeýledi.

Amerikan mandatlygy üçin Wilson prinsipleri jemgyýetini gurupdylar.

Bizi halas etse-etse diňe amerikanlar halas eder diýyärdiler.

ABŞ-nyň ýurda girmegini isleyärdiler.

Bizi azyndan 15 ýyl gorap-goldamagyny, bilim bermegini, ekläp-saklamagyny isleyärdiler.

ABD'nin memlekete el koymasını istiyorlardı.

Mandat – sygyr diýmek däldi, fransuz sözünden gelip çykan sözdi. “Ygtyýarlyk” manysyny berýärdi. Emma mandatlygy körekörlük bilen talap edýänleriň sygyrdan hiç hili tapawudy ýokdy! anlamına geliyordu.

Stambuluň habar beriş serişdelerinde şuny ýazanlaram bardy...
“Cözgüt başyboş goýsalaram, biz ýene-de Amerikanyň hemáyatyna bil baglamalydyrys, hatda Fransiyanyň, Angliýanyň, Italiýanyň hemáyatyna bil baglamak gerek, diňe biriniň mandatlygy bolmalyň, näme üçin biz diňe birine kaýyl bolmaly?”

Şol wagt ABŞ-nyň prezidenti Wilsondy.

Wilson taryh professorydy, Prinston uniwersitetiniň rektory bolup işläpdi «ýer ýüzüne serenjam bermek maksatnamasy» üçin 1919-njy ýyl parahatçylyk boýunça Nobel baýragyna mynasyp bolupdy, ýer ýüzüne serenjam bermr maksatnamasynyň çäginde Türkîyäniň gündogaryny hyálda gurlan Ermenistana sowgat berýärdi, ol «garaşsyz Ermenistanyň atasy» bolmak isleýärdi. Biziň amerikan mandatçylarymyzyň guran «Wilson prinsipleri jemgyýetiniň» Wilsony, ynha, şeýle adamdy!

Ak Tam hökümeti mandat düzgünine şeýle baha berýärdi...

*“Türkler ne-hä özlerini dolandyryp bilerler, ne-de başgalaryny. Başy egik gezmäge degişlidirler.
Ahlak we maddy taýdan iň amatlysy amerikan mandatlygydyr.
Gowy netije almak üçin Kürdüstana çenli ähli etrap gereklidir.
Uruşa milliardlarça dollar harçlamagyň ýerine mandatlyga millionlary harç edeniň has amatly!”*

Amerikan Senatynyň mandatlyk meýilnamasyna laýyklykda Türkîyä baş ýylyň içinde 750 million dollar berilmeli, 60 müň amerikan esgeri gelip ýerleşmeli we gerekli bolan halatynda esger sany 200 müñe çenli çykarylmałydy.

Şazada Abdylmejit amerikancydy.

Ol öz ýanyna gelen iňlislere aç-açan şeýle diýyärdi:

Kendisini ziyaret eden İngilzlere açıkça söylüyordu, “Kuwaýy Milliye» bilen hiç hili dahylym ýok, olaryň Anadoluda girişen hereketi haýynlykdyk, telbelikdir we wagşylykdır, Türkîye amerikanlaryň ygtyýarlygyna berilmelidir” diýyär!

Watansöýüji duýgulara eýe bolsa-da, ýurduny azat etmek üçin amerikançylykdan başga çykalga ýol tapmaýanlaram az däldi.

Stambuldaky azat ediş toparymyz bolan Karakol jemgyýetiniň gurujylaryndan Kara Wasyf beý meselem... «Ýurt perişan, kör-

köpük pulumyz ýok, 500 million lira bergimiz bar, girdejimiz bu bergeniniň göterimini ýapmaga-da ýetenok, haçana çenli şeýdip ýaşamaly, gelin mandatlygy kabul edeliň, soñuny soñ görübereris, amerikan muawenetine (howandarlygyna) sygynmaga mejburdyrys” diýyärdi. Halkyň “**mandat**” kelimesinden bimaza bolýandygyny bilyändikleri üçin özleriçe söz toslaýardylar, mandat diýmän “**muawenet**” kelimesini ulanyardylar.

«Garaşsyzlygymyzdan el çekemzok, diňe “kömek” sorajak bolýarys» diýen bolýardylar.

Mandatlygyň iň janköyer tarapdary Halide Edipdi. Ol amerikançylaryň başyny çekýärdi.

“Gelen pul – spesializasiýamyz we güýç-kuwwatymyz ýok. Amerika bu hususda bize diýseň bähbitli. 15-20 ýyl janaýaman işläp, täze Türkiyäni janlandyrp bileris” diýyärdi.

“Milli buýsanjymyzda eglişige gitsegem, amerikan mandatlygyny kabul etmekden başga çärämiziň ýokdugyny” öňe sürýärdi!

Ismet İnönü bolsa mandatlyga keskelläm garşıdy. Onuň pikiriçe mandatlyk diýen zat “daşy ýalpyldawuk derman gerdejigidi”.

Daşy ýalpyldadylan, jäjekler bilen bezelen gerdejigi ýuwdarymyza garaşýardylar.

Mustapa Kemal şarpa kesdi zyňdy...

“Amerikan mandatlygy diýip tapdylar bir zady, bu hiç haçanam bolmaz, amerikalylar biziň gara gözümize aşykmy? Amerikan mandatlygy diýip çyrpynýanlar bu millete ynanmaýanlardyr. Ya azatlyk, ýa ölüm!” diýdi.

Ondan bări ýüz ýyl geçipdir, seredip görýäs welin...

Heýjanelekçi mediýamyzda ştatma-ştat ses sandyklary sanalýar, iň soñky maglumaty paýlaşyp begenýärler, tüýs ýürekden gynanýarlar.

«Wiskonsin sýurpiz boldy. Minnesota şowsuzlyga uçratdy. Wah-waheý, Miçigan elden gitdi. Neneň borka Waýomingiň haly?»

ABŞ-nyň prezidentiniň kim boljagy, elbetde, bütün dünýä üçin gyzykly.

Emma, ýerli we milli röwüslere bürenip, Türkiyäniň ykbalyny ABŞ-na baglaýanlaryň bolşy, hakykatdanam, utanç, ullakan

masgaraçylyk, hakykatdanam iniňi tisgindiriji.

Ýylmaz ÖZDIL.

«SÖZCÜ» gazeti, 07.11.2020 ý. Publisistika